

דף שבועי

בס"ד

פרשת חיי שרה, תשפ"ה, מספר 1594

חברון – סגולה משולשת

נעם ארנון

התבוננות באזכורה של חברון בספרי המקרא, תגלה לעינינו תופעה רבת עניין: חברון היא מקום התרחשותם של רוב רובם של האירועים המכוננים בתולדות עם ישראל. בחברון הוצבו היסודות להיווצרות האומה, מהותה, זהותה, ערכיה ותרבותה, המסד לחיבור העם לארצו, וכן היסוד למלכות דוד, מלכות הנצח, שנוסדה בחברון ועלתה ממנה לירושלים. בנוסף נראה, כי לא רק שלושת האבות, אלא פרטים רבים בספרי המקרא הנסובים על חברון יוצרים מערך משולש, החורז את סיפורה של חברון המקראית ליחידה שלמה בעלת אפיון ומשמעות.

פריסה מלאה של הנושא היא רבת היקף, הרחק מעבר לגבולות מאמר זה. על כן נביא כאן את הרעיון הבסיסי ומספר ציוני מקורות, ובע"ה ירחבו הדברים במסגרות נוספות. נכלול כאן בעיקר נקודות ציון שאינן טעונות פרשנות, אלא בהן המקרא "מדבר" בעד עצמו.

א – מבט כולל: פרקי חברון במקרא

מבט כולל על פרקי חברון במקרא מראה כי אלה עוסקים בעיקר בשלושה תחומים: א – פרקי האבות (לאורך ספר בראשית); ב – פרקי הכיבוש (בספר במדבר, יהושע ותחילת שופטים); ג – פרקי המלכות (בתחילת ספר שמואל ב'). שלושת התחומים יוצרים מבנה משולש של עלייה, ירידה ועלייה. בשלב הראשון, האבות מתיישבים בחברון ומייסדים בה את היישוב העברי; בשלב השני נמשכת ממנה גלות מצרים; בשלב השלישי, הבנים חוזרים לעירם, והמלכות סוגרת ומשלימה את המבנה ביצירת מלכות יהודה ומלכות ישראל.

חלקה הראשון של פרשתנו עוסק ברכישת השדה ומערת המכפלה. התורה מקדישה לנושא זה פרק שלם (כ"ג), למרות שהיה ניתן לסכם את האירוע במספר מילים (בדומה לתיאור קניין השדה בשכם ע"י יעקב (בר' לג:יט)). יש בכך כדי להצביע על חשיבות המעמד, שהשווה ע"י חז"ל לעשרת הדיברות (נכתב "בני חת" עשר פעמים, "ללמדך שכל מי שהוא מברר מקחו של צדיק, כאילו מקיים עשרת הדברות", ב"ה נח). לאירוע זה כמה משמעויות: מחד גיסא, זהו אירוע פרטי – משפחתי, שבו בעל מסור קונה חלקת קבר לאשתו האהובה, ומאידך גיסא, זהו אירוע לאומי-היסטורי מכונן, שבו אבי האומה קונה נחלה ראשונה בארץ היעודה.

שלושת האבות – מייסדי האומה ומבשרי האמונה, הם בסיס המורשת היהודית ושורשיה. מערת המכפלה, מקום קבורת האבות והאימהות, הפכה ל"חלקת גדולי האומה"; נחלת מכונני הזהות והמהות העברית, הישראלית והיהודית, ולמרכז מורשת לאומי, דתי, היסטורי ורוחני הפעיל במשך אלפי שנים.

לפי המקרא, מערת המכפלה היא מקום מנוחתם של שלושה זוגות: אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה,¹ והיא אחד משלושת המקומות שניקנו בכסף מידי נוכרים (יחד עם חלקת השדה בשכם [בר' לג:יט] ומקום המקדש בהר המוריה [שמ"ב כד:כג]). מקומות אלה מבססים את שייכות הארץ לעם ישראל לדורות עולם.² בהמשך להתבוננות זו נתייחס במאמר זה לכמה מסגולותיה של חברון, וכן למערך הסגולה המשולשת של העיר חברון במקרא.³

נסובו השיחות שעסקו בפרשיות על האבות, בעיקר מ"חיי שרה" ועד "וישלח". לפיו, אין זה מקרה שהופעת ה' בעולם הגיעה ע"י שלושה אבות, שהם "המרכבה לשכינה", אלא "כל הבריאה כולה היא קדושה משולשת" "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל-הארץ כבודו" (יש' ו:ג). לכן טבעי שמעשה ה' התמים והשלם של הופעת "עם זו יצאתי לי, תהלת יספרו" (שם מג:כא) צריך להתגלות בסדר הדורות מתוך שלישיה מקודשת זאת; השלישיות של ה"קדושה המשולשת", מתחילה בקדושה השמימית העליונה והמקורית, אשר ממנה נמשכת קדושה ארצית, ונחתמת ע"י הקדושה השלישית, המאחדת את שתייהן ומקיפה את כל מלוא עולמים (כמפורש בתרגום יונתן, המופיע בפרק "ובא לציון גואל" בסידורים). שלשיות זו שייכת לעצם סדר התגלות המציאות, ולכן האבות מופיעים בשלש מדרגות, וכן עם ישראל מופיע בשלשה ממדים – אומה, תורה, וארץ, שהן אחדות אחת" (ראו: שיחות הרצ"ה לספר בראשית, בעריכת הרב שלמה אבינר (תשס"ט) עמ' 189, 215, 277 – 284 ועוד). הנוכרים שאימצו את מוטיב ה"שילוש", "גנבו את השלישיה שלנו והפכו אותה לע"ז" (שם 216).

* ד"ר נעם ארנון, יו"ר "מדרשת חברון" ודובר היישוב היהודי בחברון, חקר את תולדות מערת המכפלה וכתב עבודת ד"ר בנושא זה במחלקה ללימודי א"י באוניברסיטת בר אילן.
1 מסורת חז"ל (עירובין נג ע"א; סוטה יג ע"א; זוהר בראשית קכח ועוד) מספרת על קבורת ארבעה זוגות במערה, כולל אדם וחוה, אך במאמר זה נתייחס לתולדות המקום במקרא.
2 גם מדרש חז"ל מציין את שלושת המקומות האלה ככאלו שעליהם אומות העולם לא יוכלו לטעון "גזולים הן בידכם" (ב"ר עט ז).
3 למספר שלוש מיוחסות משמעויות רבות במחשבה היהודית לדורותיה. חז"ל קישרו גם את מתן תורה למספר שלוש: "ברוך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי לעם תליתאי, על ידי תליתאי, ביום תליתאי, בירחא תליתאי" (שבת פח ע"א), ושלושת הרגלים "נתקנו כנגד שלשה האבות" (טור או"ח תיז). המהר"ל האריך בנושא זה במקומות רבים (ראו לדוגמה תפארת ישראל, פרק יא, פרק נ', ועוד). הרצ"ה קוק זצ"ל, בשיחותיו על פרשות ספר בראשית, הרבה להזכיר שני ממדים: זוגיות הפרשיות ושלשיות הקדושה. על "הקדושה המשולשת"

כיבוש חברון ושחרורה מתואר בשלושה שלבים: בשלב ראשון – מסע המרגלים ומפגש כלב, נשיא שבט יהודה, עם חברון ("ויעלו בנגב ויבאו עד חברון... וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים" במ' יג:כא-כד, ויעבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאתיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה" [שם יד:כד], "זולתי כלב בן יפנה הוא ראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו" דב' א:לד-לו). בשלב השני – כיבוש יהושע בחברון (יה' י-לו-לז, יא:כא), ובשלב השלישי – הכיבוש המלא של חברון בידי כלב ושבט יהודה (יה' יד:ו-טו, שו' א:ח-יא).

יא – עליית דוד למלכות בחברון
דוד זכה בחברון ל"תואר שלישי" – "מלך ישראל", לאחר שני התארים: שר צבא שאול ומלך יהודה. עליית דוד למלוכה מתוארת בשלושה שלבים: שליחת השלל וחיבור עטור ניצחון עם זקני יהודה וחברון (שמ"א ל:כו-לא), עלייה למלוכה על שבט יהודה (שמ"ב ב:א-ד, דה"א ג:א-ד), והמלכת דוד (בחברון) למלך ישראל, במעמד המוני, מרשים, מאחד ומרומם (שמ"ב ה:א-ג, דה"א יא:א-ג, יב:כד-מא). במהלך שבע שנות המלכות של דוד על יהודה בחברון, התרחשו שלושה אירועים של קריסת שרידי ממלכת בית שאול, בשלושה מעגלים המובילים פנימה אל לב המלכות: שלב א – תבוסת הצבא של בית שאול בגבעון (שמ"ב ב:יב-לב), שלב ב – מות אבנר שר הצבא (שמ"ב ג), ושלב ג – מות איש בשת, המלך האחרון של בית שאול וקבורת ראשו בחברון (שם ד:א-יב).

עם עליית דוד למלכות על כל עם ישראל בחברון, הסתיימו השלבים המכוננים של יסוד עם ישראל, מהאבות אל המלכות. מכאן עוברת הזירה העיקרית להתרחשויות מחברון, בירת יהודה, אל ירושלים, בירת ישראל. ירושלים הפכה לעיר הקודש והמקדש, יעד לכיסופים ושאיפה לבניין עולם, אך בחברון נשאר היסודות והשורשים. כמו בכל בית גבוה, איתן ונישא היסוד היציב והחזק ממשיך למלא תפקיד חיוני, וכמו עץ גבוה, חי ופורה, היכולת לצמוח נובעת רק מתוך שורשים עמוקים ובריאים. ואף אם הם טמונים באדמה, הם חיים ופעילים, מעניקים כוח, עוצמה וחיים להמשך הקיום והשגשוג של העץ: "לא יבנו ואחר ישב, לא יטעו ואחר יאכל, כי כימי העץ ימי עמ"י" (יש' סה:כב).

חברון וירושלים בונות יחד את הבית הלאומי השלם, מהמסד עד הטפחות, מהשורשים אל הצמרות. האבות ודוד יחד בונים את "המרכבה" העליונה, ומבשרים לעם ישראל את הבניין השלם: "וזוכר חסדי אבות – יביא גואל לבני בנייהם".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ב – יסודות לאומיים

אברהם הניח בחברון את היסודות הלאומיים בשלושה תחומים מרכזיים (הרלוונטיים עד היום): התיישבות, צבא וקניין הקרקע. חברון היא מקום התיישבות הראשון של אברהם בארץ (בר' יג:יח); מקום הקמת הצבא העברי הראשון, וקביעת תקדים של מלחמה למען הצדק ושחרור חטופים במבצע צבאי (שם יד:יד-יז), והתחום השלישי – קניין הקרקע שנחלה הראשונה; מערת המכפלה (שם כג).

ג – מסעות האבות לחברון

המקרא מתאר שלושה מסעות של האבות ובניהם לחברון: מסע אברהם (בר' יג:יז-יח), שיבת יעקב (לה:כז) ומסע ההלוויה של בני יעקב (נ:ז-ח).

ד – ה"שלישיות" של אלונים ממרא

"אלוני ממרא אשר בחברון" הוא מקום התיישבות הראשון של אברהם אבינו בארץ ישראל (בר' יג:יח). במקום זה נקשרו אליו שלושת החברים ענר, אשכול וממרא (בר' יד:כד, שהוגדרו ע"י חז"ל כ"צדיקים" [ב"ר נח ד]), ובמקום זה התגלו אליו שלושת האנשים: "וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו" (בר' יח:ב, שבהמשך התגלו כמלאכים).

ה – בריתות עם אברהם

שלוש בריתות עם אברהם נכרתו בחברון: ברית הזרע וברית הארץ – בברית בין הבתרים (בר' ט"ו), וברית המילה שבה הצטווה אברהם ואותה קיים לראשונה בחברון (יז:א-יז, כג-כז).

ו – ה"משולש" בברית בין הבתרים:

המוטיב ה"משולש" מופיע במפורש בברית בין הבתרים שנכרתה בחברון: "עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש" (טו:ט).

ז – הופעת השמות אברהם, שרה ויצחק

בחברון הופיעו לראשונה שלושת השמות הראשוניים של עמנו: אברהם (יז:ה), שרה (יז:טו), ויצחק (יז:יט). מבין שמות אלה, השם הבולט הוא השם "אברהם", שהופיע לראשונה בחברון, והתקבל בעולם כולו כסמל לשלום ולערכי אמונה וחסד. רובה של האנושות כיום מגדיר את עצמו כמחובר ל"דתות האברהמיות", ושמו של אברהם הוענק להסכמי השלום בין ישראל לארצות ערביות שנחתמו לפני ארבע שנים.

ח – קבורת האבות והאימהות

בחברון נקברו שלושת הזוגות הראשונים של עמנו – האבות והאימהות (בר' מח:ל-לא). המקרא מתאר בפירוט שלוש לוויית שהתרחשו בחברון – של שרה (כג:יט), של אברהם (כה:ט), ושל יעקב (מט:יג).

ט – גלות מצרים

שלושת השלבים המכריעים בתהליך גלות מצרים התרחשו בחברון: הנובאה על הגלות בברית בין הבתרים ("ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה", בר' טו:יג); יציאת יוסף מעמק חברון לאחיו בשכם ("וישלחם מעמק חברון ויבאו שכם", שם לז:יד), ויציאת יעקב מחברון לבאר שבע בדרכו למצרים (שם מז:א).

י – כיבוש חברון ושחרורה

בחברון היו שלושה ענקים: "אחימן, ששי ותלמי ילידי הענק" (במ' יג:כב), ועליהם היה צורך להתגבר. תהליך

4 מקומה של ברית בין הבתרים אינו נזכר במפורש, אך לפי מקור קדום (ספר היובלים יד ז) וכן מעין בפרקי המקרא הרלוונטיים, זוהי המסקנה הברורה. אברהם נפגש עם מלכי האזור – מלך סדום ומלך שלם "אחרי שבו מהפזות את פדלעמר", ב"עמק שוה הוא עמק המלך" (בר' יד:יז), ולאחר מכן: "אחר הדברים האלה", היה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר, אל תירא אברהם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד" (שם טו:א). אז התרחשה ברית בין הבתרים, אחרי שוב אברהם לחברון.